

УДК 343.341

Вознюк Андрій Андрійович –
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
начальник наукової лабораторії з
проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ Й ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Проаналізовано актуальні питання диференціації кримінальної відповідальності за створення терористичної групи та терористичної організації. Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за цей злочин.

Ключові слова: співучасть; терористична група; терористична організація; терористичний злочин; диференціація кримінальної відповідальності.

Проанализированы актуальные вопросы дифференциации уголовной ответственности за создание террористической группы и террористической организации. Обоснованы предложения по поводу совершенствования уголовной ответственности за это преступление.

Ключевые слова: соучастие; террористическая группа; террористическая организация; террористическое преступление; дифференциация уголовной ответственности.

The article analyzes current issues of differentiation of criminal responsibility for the creation of terrorist groups and terrorist organizations, proposals regarding the improvement of criminal responsibility for this crime.

Keywords: participation; terrorist groups; terrorist organization; terrorist crime; differentiation of criminal responsibility.

Начаток 13 квітня 2014 р. Антитерористичної операції у східних регіонах України, а також подальший розвиток подій в державі остаточно констатував масштаби терористичної загрози в Україні.

Згідно з даними МВС та Генеральної прокуратури України у 2014 р. на 35 % зросла кількість злочинів проти громадської безпеки (з 7772 у 2013 р. до 11947 у 2014 р.). Значна частина цих протиправних діянь (понад 17 %) пов'язана з тероризмом. Якщо у 2013 р. обліковано лише 6 злочинів, безпосередньо пов'язаних з тероризмом, то у 2014 р. таких злочинів вже було 2053. Серед цих протиправних діянь 1499 злочинів, передбачених ст. 258 КК України (Терористичний акт), 7 злочинів, передбачених ст. 258-1 КК України (Втягнення у вчинення терористичного акту), 4 злочини, передбачені ст. 258-2 КК України (Публічні заклики до вчинення терористичного акту), 478 злочинів, передбачених ст. 258-3 КК України (Створення терористичної групи чи терористичної організації), 11 злочинів, передбачених ст. 258-4 КК України (Сприяння вчиненню терористичного акту), 54 злочини, передбачених ст. 258-5 КК України (Фінансування тероризму) [1].

Такий рівень тероризму в державі потребує ефективних та адекватних кримінально-правових норм, здатних забезпечити повну та об'єктивну кваліфікацію цих протиправних діянь та справедливую міру кримінальної відповідальності для осіб, що їх вчинили.

Проблемні питання кримінальної відповідальності за терористичні злочини досліджували В. Ф. Антипенко, В. О. Глушков, В. П. Ємельянов, М. П. Кірсєв, В. С. Комісаров, В. В. Крутов, В. А. Ліпкан, В. В. Мальцев, Г. М. Міньковський, С. М. Мохончук, Г. В. Овчинникова, В. Є. Петрищев, В. П. Ревин, М. В. Семикін, О. Ф. Шишов та інші вчені. Водночас питання кримінальної відповідальності за створення терористичної групи чи терористичної організації залишаються актуальними та потребують подальших досліджень.

Метою статті є дослідження актуальних питань диференціації кримінальної відповідальності за вчинення злочину, кримінальна відповідальність за який передбачена у ст. 258-3 КК України.

Серед терористичних злочинів варто виділити суспільно небезпечне діяння передбачене ст. 258-3 КК – створення терористичної групи чи терористичної організації, кваліфікація якого ускладнена окремими проблемними питаннями.

Так, насамперед незрозумілою є юридична природа терористичних об'єднань. Не виникає сумнівів щодо природи **терористичної організації**, адже вона обумовлена ознаками злочинної організації. Слід лише зазначити, що спеціальні ознаки цього об'єднання представлені в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., у якому терористична організація визначається як стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації [2]. У зв'язку з внесенням змін до ч. 4 ст. 28 КК України [3] стосовно збільшення мінімального кількісного складу злочинної організації з трьох до п'яти необхідно внести відповідні зміни й у визначення терористичної організації, яке закріплене у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р.

Щодо **терористичної групи**, то тут ситуація дещо складніша. Буквальне тлумачення цього терміна дозволяє віднести її до групи осіб, що передбачена ч. 1 ст. 28 КК України. Пленум Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 чітко не визначає до якої форми співучасті належить терористична група [4]. У свою чергу у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. терористична група визначається як група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів [2]. В. П. Ємельянов, В. С. Зеленецький та М. В. Семерикін доводять доцільність криміналізації у ст. 258–3 КК України саме організованої терористичної діяльності [5; 6; 7].

Системний аналіз вищезазначених положень дозволяє висловити гіпотези про те, що терористична група може бути:

1) групою осіб; 2) групою осіб за попередньою змовою; 3) організованою групою; 4) групою осіб, групою осіб за попередньою змовою та організованою групою.

У разі визнання терористичної групи групою осіб чи групою осіб за попередньою змовою виникає логічне питання: чому в КК України не криміналізовано створення та участь в організованій терористичній групі? Невже терористичні злочини вчиняють лише група осіб, група осіб за попередньою змовою та злочинна організація? Очевидно, що така редакція статті є нелогічною. Якщо встановлено кримінальну відповідальність за створення та участь в терористичній організації та терористичній групі, то доцільно було б передбачити відповідальність за аналогічні дії, вчинені організованою терористичною групою. До моменту таких змін терористичну групу не можна визнати організованою, оскільки у ст. 258–3 КК України вжито термін «терористична група», а не «організована терористична група».

Буквальне ж тлумачення ст. 258–3 КК України, як ми зазначали, дає підстави стверджувати про те, що терористична група – це група осіб, тобто форма співучасті передбачена ч. 1 ст. 28 КК України, відповідно до якої злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою. Однак, юридична природа терористичного акту та інших терористичних злочинів, на наш погляд, виключає можливість їх скоєння у цій формі співучасті, оскільки група осіб (ч. 1 ст. 28 КК України) не передбачає попередньої змови між виконавцями. А терористичні злочини не можливо вчинити без заздалегідь досягнутої домовленості між співучасниками та усвідомлення мети злочинної діяльності – порушення громадської безпеки, залякування населення, провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). Мета злочину у цьому випадку є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину.

Крім того, учинення цього злочину зазвичай кваліфікується за сукупністю з іншими умисними злочинами. Приміром дії організатора терористичної групи з громадян України, які вчинили підпал центрального входу будівлі СБУ в Полтавській області та готували інші терористичні акти було кваліфіковано за ч. 1 ст. 258-3 (створення, керівництво та участь у терористичній групі), ч. 1 ст. 263 (придбання, зберігання і збут вогнепальної зброї та боєприпасів), ч. 1 ст. 258 (вчинення терористичного акту) КК України [8].

М. В. Семикін вважає безглуздом встановлення кримінальної відповідальності за створення терористичної групи як групи осіб, передбаченої ч. 1 ст. 28 КК України, оскільки створення такої групи є нерозривною складовою частиною того злочину, заради вчинення якого ця група і була створена [9].

Неаргументованою видається й гіпотеза, відповідно до якої під терористичною групою розуміють групу осіб, групу осіб за попередньою змовою та організовану групу, оскільки один термін не може позначати три різні за змістом форми співучасті. Крім того, у цьому разі відсутня логічна диференціація кримінальної відповідальності за вчинення злочину у різних формах співучасті.

Якщо законодавець мав намір максимально криміналізувати будь-які суспільно небезпечні діяння, пов'язані з тероризмом, то у цьому випадку доцільно використати конструкцію ч. 1 ст. 109 КК України, де встановлено відповідальність за змову про вчинення протиправних дій.

Змова на вчинення злочину в Загальній частині КК є однією з форм готування до злочину (ч. 1 ст. 14), а в Особливій частині КК – однією з форм об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 109 КК України (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади) – змова про вчинення дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Необхідність криміналізації змови на вчинення злочину обумовлена високим ступенем суспільної небезпеки терористичних злочинів. Не лише правоохоронні органи, але й законодавець повинен діяти «на випередження». Криміналізація

змови на вчинення терористичного акту, дозволяє кваліфікувати зазначені дії, не як готування до злочину, а як закінчений злочин.

У ст. 258-3 КК України відсутній диференційований підхід до вирішення питань кримінальної відповідальності учасників терористичної групи та терористичної організації. Терористична група та терористична організація є спеціальними видами злочинних об'єднань, передбачених ст. 28 КК України, відповідальність яких чітко диференційована. Водночас кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації передбачена в одній і тій же частині статті, а саме в ч. 1 ст. 258-3 КК.

У цьому випадку не враховано різний ступінь суспільної небезпеки терористичної групи та терористичної організації, а також альтернативних діянь, що утворюють об'єктивну сторону складу цього злочину.

Оскільки терористична група є менш суспільно небезпечним об'єднанням порівняно з терористичною організацією, відтак і міра покарання за злочини пов'язані з їх створенням та участю в них має бути різний.

Диференціювати кримінальну відповідальність необхідно і з урахуванням ступеня суспільної небезпеки окремих альтернативних діянь, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину передбаченого ч. 1 ст. 258-3 КК.

Відтак, одним із способів аналізованої диференціації може бути розмежування відповідальності терористичних груп і терористичних організацій. Так, наприклад, ч. 1 ст. 258-3 КК України може передбачати кримінальну відповідальність за створення терористичної групи, керівництво такою групою або участь у ній, а так само матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи. У свою чергу ч. 2 ст. 258-3 КК України передбачала б відповідальність за створення терористичної організації, керівництво такою організацією або участь у ній, а так само матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної організації [10, 53-54]. Заслуговує на увагу й позиція А. О. Данилевського, який пропонує сприяння діяльності

організованої терористичної групи чи терористичної організації виокремити в окрему статтю 258-4 КК України [11, 164].

На підставі вищевикладеного, на наш погляд, у КК України повинні бути криміналізовані такі форми злочинних діянь, спрямованих на створення терористичних об'єднань та участь у них, як змова на вчинення терористичного акту (чи іншого терористичного злочину), а також створення терористичної групи за попередньою змовою, організованої терористичної групи і терористичної організації та участь у них.

Крім того, необхідно диференціювати кримінальну відповідальність за створення терористичних об'єднань, керівництво ними або участь у них, а так само організаційне чи інші сприяння їх створенню або діяльності з урахуванням різного ступеня суспільної небезпеки різних терористичних об'єднань та різних альтернативних діянь в межах об'єктивної сторони складу їх злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування 2014 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Генеральної Прокуратури України. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

2. Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15 квіт. 2008 р. № 270-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – С. 236.

4. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

5. Ємельянов В. П. Проблеми кримінально-правової протидії тероризму згідно з Кримінальним кодексом України / В. П. Ємельянов // Питання боротьби зі злочинністю. – Х., 2006. – Вип. 12. – С. 94–95.

6. Зеленецький В. С. Концептуальні основи визначення категоріально-понятійного апарату у сфері боротьби з тероризмом : [наук.-практ. посіб.] / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов. – Х. : Кроссруд, 2006. – С. 34–35.

7. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження : [моногр.] / М. В. Семикін ; за заг. ред. В. П. Ємельянова. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2003.

8. СБУ скерувала до суду справу про створення терористичної групи на Полтавщині [Електронний ресурс] / прес-центр СБУ. – 18 груд. 2014р. – Режим доступу :

http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article;jsessionid=FA62AAD143F877A788BF935E09326ED1.app1?art_id=135384&cat_id=123465.

9. Семикін М. В. Кримінально-правове визначення створення терористичної групи чи терористичної організації / М. В. Семикін // Право і безпека. – 2002. – № 2. – С. 115–117.

10. Вознюк А. А. Окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за створення терористичної групи чи терористичної організації / А. А. Вознюк // Правова Україна очима майбутніх фахівців : матеріали VI Всеукр. студ. конф. (Тернопіль, 22 трав. 2009 р.). – Тернопіль, 2009. – С. 52–54.

11. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Данилевський Андрій Олександрович. – К., 2009. – 200 с.